

TARTALOMJEGYZÉK

SOPRON ÉS TÉRSÉGE A KONFESSZIONALIZÁCIÓ KORÁBAN

NEMES GÁBOR: Zaccaria Delfino bíboros győri adminisztrátorsága és kapcsolata Sopron várossal	397
SZABÓ PÉTER: Brandenburgi Katalin Sopronba költözött udvara (1632–1634)	414
FAZEKAS ISTVÁN: Szenttamásy Máté erdélyi püspök, csornai prépost élete és működése	425

MŰHELY

KURTA JÓZSEF: „Könyvtábla-töltelék.” A Vizsolyi Biblia töredéke a soproni jezsuita kollégium egy könyvkötésében	437
KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ: Soproni diákok Goethe és Schiller rajongói között	441
CSISZÁR ATTILA: Ismeretlen (?) barokk szobor Kapuváron	448
TURBULY ÉVA: Habent sua fata scholae. Iskola- és építéstörténeti adalékok a soproni Szent Mihály Római Katolikus Elemi Fiúiskola történetéhez	455
SZÉKELY ZOLTÁN: A soproni Katolikus Egyházművészeti Gyűjtemény	463

SOPRONI ARCOK

MÓZESSY GERGELY: Vajk Gyula (1908–1994)	467
---	-----

SOPRONI KÖNYVESPOLC

KOVÁCS JÓZSEF LÁSZLÓ (összeáll. és ford.): A céltáblákat szőlő díszítse! Szőlő- és lövészsünnepek Magyarországon a 16–19. században. (ism.: Ötvös Péter)	484
NÁDASI ALFONZ (OSB): Hadinaplók. Szerk. és közr. Lukácsi Zoltán. Győr, 2009. (ism.: Borbély Tamás)	486
Közlemények	488

INHALTSVERZEICHNIS

Ödenburger Rundschau, Lokalhistorische Quartalschrift, Redaktion: Katalin Szen-
de

SOPRON UND SEINE UMGEBUNG IM ZEITALTER DER KONFESSIONALISIERUNG

GÁBOR NEMES: Die Tätigkeit des Erzbischofs Zaccaria Delfino als Administrator in Győr (Raab) und sein Kontakt zu Sopron	397
PÉTER SZABÓ: Katharina von Brandenburg und ihr Hof in Sopron	414
ISTVÁN FAZEKAS: Das Leben und die Tätigkeit von Máté Szenttamásy, Csornaer Propst, Bischof von Siebenbürgen	425

KLEINERE MITTEILUNGEN

JÓZSEF KURTA: Ein Fragment der Vizsolyer Bibel in einem Buchdeckel des Soproner Jesuitenkollegs	437
JÓZSEF LÁSZLÓ Kovács: Soproner Studenten unter den Verehrern von Goethe und Schiller	441
ATTILA CSISZÁR: Eine unbekannte (?) barocke Statue in Kapuvár	448
ÉVA TURBULY: Habent sua fata scholae. Angaben zur Schul- und Baugeschichte der römisch-katholischen Soproner Sankt Michaels Elementarschule für Knaben ...	455
ZOLTÁN SZÉKELY: Die katholische Soproner Kirchenkunstsammlung	463

ÖDENBURGER PORTRÄTS

GERGELY MÓZESSY: Gyula Vajk (1908-1994)	467
---	-----

BÜCHERSCHAU

PÉTER ÖTVÖS: Trauben sollen Scheiben zieren! Traubenfeste und Freyschiessen vom 16. bis 19. Jahrhundert in Ungarn. Zusammengestellt und übersetzt von József László Kovács. Red.: Róbert Horváth. Budapest, 2009.	484
TAMÁS BORBÉLY: Alfonz Nádasí OSB: Kriegstagebücher. Redigiert und veröffentlicht von Zoltán Lukácsi. Győr, 2009.	486
Mitteilungen	488

SOPRON ÉS TÉRSÉGE A KONFESSIONALIZÁCIÓ KORÁBAN

NEMES GÁBOR

Zaccaria Delfino bíboros
győri adminisztrátorsága
és kapcsolata Sopron várossal¹

A magyar egyháztörténet nem sok olyan esetet ismer, amikor idegen származású bíboros magyar főpapi széket foglalt el. A középkorban Branda de Castiglione² és Pietro Isvalies³ a veszprémi püspökség,⁴ Aragóniai János (Giovanni d’Aragona)⁵ az esztergomi érsekség,⁶ Ascanio Sforza,⁷ Estei Hippolit (Ippolito d’Este)⁸ és Giulio de’ Medici⁹ az egri püspökség¹⁰ adminisztrátorságát viselte. Aragóniai János és Estei Hippolit az uralkodóval való rokonság, míg Branda és Isvalies bíborosok pápai legátusként kifejtett tevékenységük révén pápai kinevezésük

¹ Jelen írás egy része „Zaccaria Delfino bíboros és a győri káptalan” című előadás formájában elhangzott a XI. Győri Levéltári Napon 2008. okt. 29-én. Köszönettel tartozom C. Tóth Norbertnek, Dominkovits Péternek, Horváth Richárdnak, Neumann Tibornak, Tusor Péternek és Vajk Ádámnak, hogy tanácsaikkal, észrevételeikkel segítették jelen írás elkészültét.

² Hierarchia Catholica medii aevi. I. Ed.: Conradus Eubel. Monasterii, 1913. (a továbbiakban: HC I.) 33., Hierarchia Catholica medii aevi. II. Ed.: Conradus Eubel. Monasterii, 1914. (a továbbiakban: HC II.) 4.

³ HC II. 24.

⁴ Branda bíboros a veszprémi püspökség adminisztrátorságát 1412–1424 között látta el. HC I. 524.; Monumenta Romana episcopatus Vespriensis. A veszprémi püspökség római oklevéltára. II. Bp., 1899, 365. Pietro Isvalies 1503-tól haláláig, 1511-ig töltötte be az adminisztrátori címet. HC II. 266. A kinevezés konzisztórium aktáját ld.: Archivio Segreto Vaticano (=ASV), Archivio Concistoriale (=Arch. Concist.), Acta Camerarii, vol. 1. fol. 138r. Isvalies működéséről ld.: *Solymosi László*: A veszprémi egyház 1515. évi zsinati határozatai. Bp., 1997, 15–16.

⁵ HC II. 18. *Beke Margit*: Aragóniai VI. János. In: Beke Margit (szerk.): Esztergomi érsekek 1001–2003 Bp., 2003. (a továbbiakban: Beke: Esztergomi) 219–222.

⁶ 1484. december 20-án nyerte el az esztergomi érsekség adminisztrátorságát, melynek hamarosan 1485-ben bekövetkezett halála vetett véget. HC II. 242.

⁷ HC II. 20.

⁸ HC II. 23. *Laczlavik György*: Estei Hippolit. In: Beke: Esztergomi, 222–228.

⁹ Hierarchia Catholica medii et recentioris aevi. III. Ed.: Guilelmus van Gulik, Conradus Eubel. Monasterii, 1923. (a továbbiakban: HC III. 14.)

¹⁰ Ascanio Sforza 1492-ben nyerte el a pápától a Nagylucei Orbán halálával megüresedett egri egyházmegye adminisztrátorságát (erről a konzisztórium aktákat ld.: ASV, Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 1, fol. 47v, ill. Acta Vicecancellarii, vol. 1A, fol. 1v), és egészen 1497-ig, Bakócz Tamás győri püspök egri püspöki székbe való áthelyezéséig töltötte be. Bakócz még ebben az évben Estei Hippolit bíborossal, esztergomi érsekkal széket cserélt (a konzisztórium aktákat erről ld.: ASV, Arch. Concist., Acta Camerarii, vol. 1, fol. 82r), így Estei Hippolit haláláig, 1520-ig ismét bíboros adminisztrátor bírta az egri püspökséget. Utóbbi halála után ismét itáliai bíboros került az egri püspökség élére, mégpedig Giulio de’ Medici bíboros, vicecancellár (a konzisztórium aktát ld.: ASV, Arch. Concist., Acta Vicecancellarii, vol. 2, fol. 160r) 1523-ben történt lemondásáig. HC II. 82. ill. HC III. 98. Ld. erre: *Sugár István*: Az egri püspökök története. Budapest. 1984. 201–210.

mellett királyi beleegyezéssel is rendelkeztek, így ténylegesen elfoglalhatták egyházmegyéiket és élvezhették annak javadalmait. Velük ellentétben Sforza és Giulio de' Medici bíborosok a király támogatása nélkül csak névleg voltak egyházmegyéjük főpásztorai.¹¹ Mohács után a 16. században mindössze egyszer került bíboros egy magyar egyházmegye élére: Zaccaria Delfino esetében.¹²

Zaccaria Delfino 1527-ben született Velencében neves arisztokrata család sarjaként. A padovai egyetemen filozófiát és jogot tanult, majd Rómába ment, ahol a Kúria szolgálatába állt. 1550-től pápai familiárisként tűnt fel.¹³ Hamar elnyerte III. Gyula pápa (1550–1555) bizalmát, aki 1553. május 5-én a dalmáciai farai, más néven lesinai püspökségre nevezte ki.¹⁴ Bár az korántsem mondható, hogy jelentős egyházmegye főpásztorra lett, de az egyházi hierarchiában elfoglalt helyét jelentősen megerősítette.¹⁵ Ennek egyik legszembetűnőbb bizonyítéka az volt, hogy III. Gyula pápa – a Fráter György halálának vizsgálatával megbízott Hieronymo Martinengo nuncius sorozatos kéréseinek engedve – 1553. október 17-én Delfinót nevezte ki Ferdinánd magyar és cseh királyhoz küldendő nunciusává, az uralkodót pedig erről november 20-án kelt levelében értesítette.¹⁶ Első nunciusi megbízatását az V. Károly császár és a birodalmi rendek közötti nézeteltéréseket rendező augsburgi birodalmi gyűlésig látta el, mert az új pápa, IV. Pál (1555–1559) 1555 júliusában visszahívta Rómába.¹⁷ Ferdinánd Delfino tevékenységével

---

¹¹ *Fraknoi Vilmos*: A magyar királyi kegyúri jog Szent Istvántól Mária Teréziáig. Budapest. 1895. (a továbbiakban: Fraknoi: Kegyúri jog), 222–223. A magyar vonatkozású bíborosokat összegyűjtötte: *Timon, Samuel*: Purpura Pannonica sive vitae et res gestae S.R.E. cardinalium, qui aut in ditionibus Sacrae Coronae Hungaricae nati, cum regibus sanguine coniuncti aut episcopatus Hungaricis potiti fuerunt. Claudiopoli, 1746. (a továbbiakban: Timon: Purpura) és *Szvorényi, Michael*: Purpura Pannonica. Agriae, 1811. (a továbbiakban: Szvorényi: Purpura) Ld. még erre: *Tusor Péter*: Purpura Pannonica. Az esztergomi „bíborosi szék” kialakulásának előzményei a 17. században. Budapest–Róma, 2005. 206 (Collectanea Vaticana Hungariae I/3.).

¹² A 17. században négy bíboros is viselt magyar püspöki méltóságot: Friedrich von Althan és Cristoforo Migazzi váci, Philipp Ludwig von Sinzendorf győri, Alvarez de Cienfuegos pedig pécsi püspök volt. Mindnyájan Habsburg-nomináció révén lettek bíborosok. CVH I/3. 206.

¹³ *Steinherz, Samuel*: Die Nuntien Hosius und Delfino 1560–1561 Wien, 1897. (Nuntiaturreichte aus Deutschland II/1.) (a továbbiakban: NbD II/1.) XXXII.; Dizionario biografico degli Italiani. XL. Roma, 1991. 576. (a továbbiakban: DBI XL). Rövidebb életrajzokat ld.: *Carella, Lorenzo*: Memorie storiche de' cardinali della Santa Romana Chiesa. IV. Roma. 1793. 71–72.; Timon: Purpura, 163–168.; Szvorényi: Purpura, 29–30.

¹⁴ HC III. 273.; NbD II/XXXIII.; DBI XL. 576. A kinevezésről szóló konzisztórium aktát ld.: ASV, Acta Concist., Acta Vicecanc. vol. 7., fol. 179r: „Referente reverendissimo Mafeo. Providit ecclesie Farenis per obitum Martii Maripetri, olim episcopi Farenis extra Romanam Curiam defuncti de persona domini Zacharie Delphini, clerici Venetiarum, sanctitatis sue familiaris in XXXmo vel circa sue etatis anno constituti cum retentione omnium et clausulis consuetis. Absolvens etc. Fructus. Tax. XXXIII.”

¹⁵ A farai püspökség ekkor – amint az utódja, Martino de Martini, 1574-ben kinevezett farai püspök propositiójából kitűnik – velencei fennhatóság alatt állt, de jövedelmeit a törökök és a kalózok erősen megapaszították, mindössze évi 1800 scudot tett ki. ASV Arch. Concist., Acta Miscellanea (a továbbiakban: Acta Misc.), vol. 95., fol. 642rv ill. ASV Miscellanea, Arm. XII., vol. 144., fol. 511rv.

¹⁶ NbD II/1. XXXIII.; DBI XL. 576.; *Barta Gábor*: Vajon kié az ország? Bp., 1988. 81.

¹⁷ NbD II/1. XXXIII–XXXIV.; DBI XL. 576–577. Ekkori nunciusi tevékenységéről ld.: *Goetz, Helmut*: Nuntiaturreichte aus Delfino, Legation Morones, Sendung Lippomanos (1554–1556). Tübingen, 1970. (Nuntiaturreichte aus Deutschland I/17.) IV. Pál pápa 1555. július 9-én Delfinonak és utódjának, Aloisio Lippomanonak, illetve 10-én Ferdinándnak írott levelét ld.: Luigi Nanni: Epistolae ad principes. I. Città del Vaticano, 1992. (Collectanea

olyannyira meg volt elégedve, hogy augusztus 8-án, mikor a Rómába visszatérő nunciust elbúcsúztatta, IV. Pálhoz írott levelében reményét fejezte ki, hogy öszentsége hamarosan visszaküldi.¹⁸ Ezt a kérését akkor is megismételte, mikor a Delfino helyett küldött nunciust, Aloisio Lippomanót a pápa II. Zsigmond lengyel királyhoz (1548–1572) átküldte, és a nuncius nélkül maradt magyar király kifejtette: pápai követként legszívesebben Delfinót látná.¹⁹ Ferdinánd közbenjárása meghallgatásra talált, mert IV. Pál 1555 decemberében ismét Delfinót küldte.²⁰ Követi ténykedése azonban most rövidebb ideig tartott, fél év múlva a pápa ismét Rómába szólította.²¹ Mivel IV. Pál pápa háborút viselt a Habsburgok ellen, a diplomáciai kapcsolatok megszakadása miatt Delfino Rómában maradt, és a pápai famíliában tevékenykedett.²² Következő jelentős megbízatását már az új pápától, IV. Piustól (1559–1565) kapta, aki azzal a feladattal bízta meg, hogy vegye rá Ferdinándot, hogy a trienti zsinaton követei útján részt vegyen, illetve a zsinaton közvetítsen a császár, a protestáns rendek és a Szentszék között.²³

A bíborosi címre vágyakozó Delfino a császári udvarban egyszerre próbálta a Szentszék érdekeit képviselni, valamint a Habsburgok kegyeit megnyerni, és 1563-ban Miksa római királlyá választásakor elérkezettnek látta az időt arra, hogy a vörös kalapot fondorlatosan megszerezze. Borromeo bíborosnak írott levelében hangsúlyozta, hogy a frankfurti választógyűlésre célszerűbb lenne inkább bíboros-legátus küldése. Ezzel egy időben a császár – nyilván a nuncius sugalmazására – római követén, Arco grófon keresztül kérte a pápát Delfino bíborosi kinevezésére. A nuncius azonban rosszul mérte fel a helyzetet: a pápa egy bíboros-legátus küldésével Miksa választását legitímálta volna, amire akkor nem volt hajlandó. A császári promóció elől pedig úgy tért ki IV. Pius, hogy kijelentette: a trienti zsinat lezárultáig nem kíván bíborost kreálni, de megígérte, hogy ha a zsinat véget ér, Delfinót a bíborosok közé emeli. Mindeközben Delfinót egy másik csapás is érte. Velencei kapcsolatait felhasználva a köztársaság konstantinápolyi bailójának dragomanjával (tolmácsával), Michael Černović-csal

---

Archivi Vaticani 28.) (a továbbiakban: Nanni I.) 303. nr. 1855–1857. A Ferdinándnak írott levél a bécsi eredetiről részben kiadva: NbD II/1. XXXIV. 2. jegyz.

¹⁸ A levél részben kiadva: NbD II/1. XXXIV. 3. jegyz.

¹⁹ IV. Pál 1555. augusztus 14-én Lippomano átküldéséről Ferdinándnak írott levele: Nanni I. 308. nr. 1893. Ferdinánd válaszelevele: *Theiner, Augustin*: Vetera monumenta Poloniae et Lithuaniae gentiumque finitimarum historiam illustrantia. II. Romae. 1861. 812–813.

²⁰ NbD II/1. XXXV.; DBI XL. 578. A pápa Albert bajor hercegnek már október 26-án megírta, hogy Delfinot hamarosan vissza fogja küldeni. Nanni I. 316. nr. 1957. A Delfino számára kiadott pápai ajánlóleveleket ld.: Nanni I. 320. nr. 1986–1999.

²¹ NbD II/1. XXXV.

²² NbD II/1. XXXVI–XXXIX.; DBI 579–580.

²³ NbD II/1. XL–XLI.; DBI 580. A pápa által Delfino számára 1560 augusztus 25. és szeptember 1. között kiállított ajánlóleveleket ld.: Nanni I. 385–386. nr. 2489–2498, 2500, 2504–2505. Nunciusi tevékenységéről: NbD II/1. helyenként. A kőtetet és Delfino tevékenységét röviden Áldásy Antal ismerteti: Századok 34 (1900), 810–813. Ld. még: Nanni I. 392. nr. 2549, 2551–2552., 393. nr. 2564., 402. nr. 2642., 403. nr. 2647–2648., 404. nr. 2653.

folytatott levelezését felhasználva kémtevékenységet folytatott a császár számára. Erre 1563 márciusában fény derült, ezért Velencében felfüggesztett börtönbüntetésre, javainak és püspöki jövedelmeinek konfiskálására ítélték. Ráadásul félő volt, hogy a velenceiekkel jó kapcsolatot ápoló pápa Delfinót visszarendeli Rómába, azonban többek között a császári közbenjárás miatt IV. Pius ettől eltekintett.²⁴

Delfino – a bécsi nunciusoktól nem szokatlan módon – a császári udvar segítségével kívánt bíborhoz jutni. Ferdinánd császár után Miksa római király személyében – akinek a pápa általi, római királyi címében való megerősítése érdekében a nunciusnak nagy erőfeszítéseket kellett tennie – újabb támogatót szemelt ki magának.²⁵ Miksa, bár idegenkedett a követ praktikáitól, a pápától mégis Delfino bíborossá kreálását kérte, mely elől a pápa először még kitért.²⁶ A trienti zsinat lezárulta után azonban már nem mondhatott nemet az ismételt császári kérésre, így Delfino 1565. szeptember 7-én a Santa Maria in Aquiro bíborosa lett.²⁷

Az állandó pénzzavarral küzdő bíboros elérkezettnek látta az időt, hogy szolgálataiért cserébe Miksa császártól tetemes összegeket is kérjen. 1565 októberében a császár 10 000 forintot adott neki – melyből ki tudta fizetni Bécsben felhalmozódott adósságait – és e mellé 150 forint havi járadékot is kapott.²⁸ Söt Biglia nuncius Borromeo bíborosnak írott, november 1-jén kelt leveléből kiderül, hogy a már említett pénzösszegek mellett Károly főhercegtől két stájer kolostor (Seiz és Geirach) javadalmát is elnyerte.²⁹ Delfino azonban nem érte be ennyivel. Ez év október 21-én elhunyt Gregoriánczi Pál győri püspök, így adott volt a lehetőség, hogy egy tetemes jövedelmet ígérő püspöki székel orvosolja folyamatos pénzhiányát. Ezért már október 23-án írt Miksának, hogy a megüresedett püspökségre őt nevezze ki. Levelében – Vergilius Aeneiséből vett

²⁴ *Steinherz, [Samuel]: Nuntius Delfino 1562–1563. Wien, 1903. (Nuntiatuerberichte aus Deutschland II/3.) (a továbbiakban: NbD II/3.) XXXIII–XXXIV., XLIII–XLIV., ill. 320–322. A pápa ez ügyben írt levele: Nanni I. 438. nr. 2947–2948. Ld. még: DBI 582–583.*

²⁵ Erről ld. NbD II/3. XLI–LVIII.

²⁶ NbD III/3. XXXVIII, ill. 481–485.

²⁷ „Qui titulus Sancte Marie in Aquiro sic vacans fuit assignatus reverendissimo domino cardinali Delphino absentis petente reverendissimo domino cardinale Sancti Clementis pro eo.” ASV Arch Concist., Acta Cam., vol. 9. 128v, Acta Cam. vol. 10, fol. 223v. HC III. 40. A kinevezés itthon is visszhangra talált, Verancsics Antal Dionisio Pioppio egri prépostnak írott levelében megemlíti: *Szalay László – Wenzel Gusztáv*: Verancsics Antal m. kir. helytartó, esztergomi érsek összes munkái I–XII. Pest–Budapest, 1857–1875. IX. 84–91. nr. 35., 89. (Monumenta Hungariae Historica II/2–6., 9–10., 19–20., 25–26., 32.) (a továbbiakban: Verancsics).

²⁸ *Steinherz, [Samuel]: Nuntius Delfino 1564–1565. Wien, 1914. (Nuntiatuerberichte aus Deutschland II/4.) (a továbbiakban: NbD II/4.) CXIX. Október 13-án jelentette IV. Pius pápának, hogy a 10 000 guldent megkapta, de a havi járadékot csak akkor veszi át, ha öszentsége erre engedélyt ad. Delfino ennek ellenére a választ meg sem várva, már október 21-én felvette az összeget. (Uo.) Ugyanakkor Arco gróf október 27-i jelentéséből kiderül, hogy Pius pápa beleegyezését adta, hogy a leköszönő nuncius elfogadja a pénzbeli ajándékokat, sőt kifejtette, hogy kifejezetten támogatja, hogy a keresztény fejedelmek a bíborosokat dotálják. *Ignaz Philipp Dengel* (bearb.): Nuntius Biglia 1565–1566 (Juni). Commendone als legat auf dem Reichstag zu Augsburg 1566. (Nuntiatuerberichte aus Deutschland II/5.) (a továbbiakban: NbD II/5.) 23.*

²⁹ NbD II/5. 23.

idézettel³⁰ – azzal próbálta a császárt kedvező döntésre rábírní, hogy szegénysége és nyomorúsága oly nagy, hogy már csak az ő könyörületében bízunk.³¹

Miksa még aznap a titkos tanács elé tárta az ügyet, ott azonban a kérelem visszautasítását javasolták neki, ugyanis a tanács szerint a magyar törvények tiltják rangos hivatalok külföldieknek adományozását. A tanács ülésének jegyzőkönyve szerint a császár fontolóra vette a javaslatot.³² Mivel az uralkodó úgy gondolta, hogy Delfinót a győri püspöki szék felé csak anyagi érdekek vonzzák, így megpróbálta a bíborost – egy újabb 5000 forintos összeggel – tervéről „lebeszélni”. A kívánt célt azonban nem érte el, hiszen Delfino az összeget elfogadta ugyan, de a püspökség megszerzéséről nem tett le.³³

Delfino november 9-én kötelezvényt adott ki, melyben megígérte, hogy ha a püspökséget elnyeri, a következőkhöz fogja tartani magát: figyelembe veszi az ország törvényeit, a káptalant oltalma alá veszi, elismeri az esztergomi érsek joghatóságát, a püspöki javak kezelésére idegeneket nem alkalmaz, az országos terhek viselése tekintetében bíborosi jogaira hivatkozva nem emel kifogást,³⁴ az uralkodó felszólítására – ha kell – lemond, és végül a pápától ígérvényt eszközöl ki arra nézve, hogy ha Rómában hal meg, az utód kinevezése akkor is az uralkodót illeti majd meg.³⁵ Mindeközben Rómában egyre türelmetlenebbül sürgették Delfino hazatérését.³⁶ Biglia nuncius no-venber 9-én Altemps bíborosnak arról számolt be, hogy amíg a császár nem döntött a győri püspökség betöltéséről, addig Delfino nem hagyhatja el Bécset.³⁷

Látva a nagy ellenállást, kiváló diplomáciai képességeit kamatoztatva engedményeket is kész volt tenni sikere érdekében. Mindent meg akart tenni a püspökség javadalmainak megszerzésért, így november 13-án Francesco de' Medicinek írott levelében azt taglalta, javasolta Miksának, hogy csak

³⁰ „miserere laborum tantorum, miserere animi non digna ferentis”. Vergilius, Aeneis, II, 143–144.

³¹ Österreichisches Staatsarchiv Wien, Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Ungarische Akten, Allgemeine Akten, (=ÖStA HHStA Ung. Akt. Allg. Akt.) Fz. 90. Konv. D. fol. 34–35. A levél kiadva: NbD II/4. CXX. 3. jegyz. A bécsi levéltári jelzetek Tusor Péter szíves közlései, akinek segítségét ez úton is köszönöm.

³² Uo.

³³ NbD II/4. CXXI. Eközben (október 31-én) a magyar királyi kamara átvette a győri püspökség birtokait. *Fraknói Vilmos*: Oklevéltár a magyar királyi kegyúri jog történetéhez. Budapest, 1899. 104. (a továbbiakban: *Fraknói*: Oklevéltár). A kamarai átvétel forrásai: Magyar Országos Levéltár (=MOL), Magyar Kamara Archivuma, Acta ecclesiastica (E 150) fasc. 8. nr. 43–45., fasc. 9. nr. 4–6. Erről ld. *Horváth Richárd*: A győri püspökség kamarai kézbe vételei 1526–1592 között címmel, 2003-ban a Győri Levéltári Napon elhangzott előadását.

³⁴ A 16. században a győri püspökök csak úgy vehették át birtokaikat, ha jövedelmükből évente egy meghatározott összeget „felajánlottak” a végek fenntartására. Vö. *Pálffy Géza*: A Magyar Királyság és a Habsburg Monarchia a 16. században. Budapest, 2010. 199. Köszönöm Horváth Richárdnak, hogy erre az adatra felhívta figyelmemet.

³⁵ ÖStA HHStA Ung. Akt. Allg. Akt. Fz. 90. Konv. D. fol. 42–43. Az ígérvény kiadva: *Fraknói*: Oklevéltár, 105, nr. 82. Idézi: *Fraknói*: Kegyúri jog, 256.; *Fraknói Vilmos*: Magyarország egyházi és politikai összeköttetései a római Szent-székekkel. III. Budapest, 1903. 145. (a továbbiakban: *Fraknói*: Mo. és a Szentszék); NbD II/4. CXXI.

³⁶ Delfino már szeptember 25-én, hogy elbúcsúzzon Ferdinánd főhercegtől. Altemps bíboros már október 5-én afelől tapogatózott, hogy mikor szándékozik visszatérni Rómába. NbD II/5. 23.

³⁷ NbD II/5. 20–23, nr. 6., 21. Biglia Delfino Rómába érkezését december 10-12-re jelezte.

adminisztrátorrá nevezze ki, de a magyar tanácsosok természetesen ez ellen is tiltakoztak.³⁸ Miksa tanácsosainak egy részét pedig úgy próbálta megnyerni, hogy megígérte nekik, hogy amint Rómába ér, lépéseket tesz a papi házasság ügyének előmozdítása érdekében.³⁹

A magyar tanácsosok tehát – látva, hogy Delfino kinevezését megakadályozni már nem tudják – november 16-án⁴⁰ tiltakozó nyilatkozatot adtak ki, mely szerint Delfino kinevezése az ország törvényeivel ellenkezik. Bár elismerik, hogy Magyarország megüresedett püspökségeinek betöltése kétségkívül a királyt illeti, de azt köteles – és ezt koronázási esküjében meg is ígéri – az ország érdemes szülötteivel és nem „velenceiekkel és lengyelekkel” betölteni.⁴¹ Ezenkívül figyelmeztették Miksát, hogy az országgyűlésen döntése nagy ellenállást fog szülni, és ők ezért a felelősséget nem vállalják.⁴² Ennek ellenére 1565. november 17-én a király kegyúri jogára hivatkozva Zaccaria Delfinót nevezte ki a győri püspökség adminisztrátorává azokkal a kondíciókkal, amiket a már fent említett, november 9-én kiállított kötelezvényében a bíboros megígért.⁴³

A kinevezés miatti felháborodásnak⁴⁴ nem Delfino velencei származása volt a fő oka. Forgách Ferenc váradi püspöktől – aki a bíborosról írt jellemzésében nem kis ellenszenvről tesz tanúbizonyságot – megtudhatjuk, hogy több magyar püspök – főleg olyanok, akiknek egyházmegyéjét a török tartotta megszállva – pályázott a győri püspökségre.⁴⁵ Bár Forgách szemérmesen hallgatott róla, de

---

³⁸ Nbd II/4. CXXII. Thomas Perrot de Chantonny, II. Fülöp spanyol király bécsi követe szerint Miksa a magyar nemeselek felzúdulása miatt nevezte ki csak adminisztrátorrá, erről ld.: *Almás Gábor*: Variációk az értelmiségi útkeresés témájára a 16. században: Forgách Ferenc és társai. Századok 140 (2006), 1405–1440, itt: 1416. (a továbbiakban: Almási: Variációk).

³⁹ Nbd II/4. CXXI.

⁴⁰ Biglia nuncius Altemps bíborosnak november 15-én írott jelentésében már részletesen beszámol a magyar főméltóságok tiltakozásáról, részletesen idézve annak tartalmát. Nem lehetetlen tehát, hogy a november 15-én szóban, a tanácson elhangzott tiltakozást másnap kiadták. Nbd II/5. 23–27., nr. 7., 25.

⁴¹ A prelátusok itt II. Ulászló 1492-ben kiadott I. decretumának 32. cikkelyére hivatkoztak, mely megtiltja, hogy velenceieknek és lengyeleknek fekvő jószágot és várat átadjanak és ajándékozzanak.

⁴² Az irat kiadva: Fraknoi: Oklevéltár 106–109, nr. 83. Részletesen ismerteti: Fraknoi: Kegyúri jog, 256–257., idézi még: Fraknoi: Mo. és a Szentszék, 146., Nbd II/5. 25. Figyelemre méltó még a tanácsosoknak a törvény megsértéséhez hozott történelmi példa helyenként sántító értelmezése. Szerintük ugyanis ez a törvény egyszer szenvedett csak csorbát, Mátyás király idején, amikor a királyné testvére (frater carnalis, valójában unokaöccse), Estei Hippolit esztergomi érsek lett, az ország rendjei azonban lemondásra kényszerítették és csak a királynéra való tekintettel kaphatta meg az egi püspökséget.

⁴³ MOL Magyar Kancelláriai Levéltár, Libri regii (A 57), vol. 3. pag. 873–874. nr. 1158. (Libri regii – Királyi könyvek 1527–1918. DVD-ROM. Budapest. 2006.) Fraknoi Vilmos tévesen november 11-i dátummal idézi: Fraknoi: Kegyúri jog, 257.; Fraknoi: Mo. és a Szentszék, 145. Delfino kinevezéséről beszámol a firenzei követ is: Nbd II/4. CXXIII. 2. jegyz.

⁴⁴ Ezzel részletesen foglalkozik: Almási: Variációk 1416–1418.

⁴⁵ *Majer Fidél*: Ghymesí Forgách Ferenc nagyváradi püspök magyar történelme 1540–1572. Pest, 1866. 300–301. (Magyar Történelmi Emlékek II/16.). Fordítása: *Forgách Ferenc*: Emlékirat Magyarország állapotáról Ferdinánd, János, Miksa királysága és II. János erdélyi fejedelemé alatt. Ford.: Borzsák István. Bp., 1982. 249–250. Nbd II/4. CXXI.; *Ignaz Philipp Dengel* (bearb.): Nuntius Biglia 1566 (Juni) – 1569 (Dezember). Commendense als Legat bei Kaiser Maximilian II. 1568. Wien, 1939. 81–83, nr. 49., 82. (Nuntiatuberichte aus Deutschland II/6.) (a továbbiakban: Nbd II/6.); Almási: Variációk i. m. 1416.

többek között ő maga is reménykedett a püspöki szék megszerzésében. A csalódott püspökök között láthatjuk még a szintén esélyesnek számító Dudith András pécsi püspököt is, akivel Delfino kinevezése után három nappal maga Miksa közölte a csalódást keltő hírt.⁴⁶ A botrány irodalmi műalkotásokat is eredményezett: Kovacsóczy Farkas és Radéczy István kérésére Istvánffy Miklós remek *pasquillus*-ban⁴⁷ gúnyolta ki a szerintük pajzán, fajtalan, szodomita, szentségtörő és áruló bíborost. A váradi püspök leírásának is mintát adó versek – nem mintha a megsértett főpap nem tudott volna maga is hasonló „erénylistát” kreálni – kiemelik, hogy Delfino egy kis pénzért még hazáját is képes elárulni, s ebben nem is tévedtek túl sokat.⁴⁸

A magyar prelátusok mellett voltak még, akik kételkedve figyelték az eseményeket. II. Fülöp spanyol király bécsi követétől, Thomas Perrot de Chantonny-tól tudjuk, hogy Miksa nem volt éppen kedvező véleménnyel Delfinóról, így a követ a császár lépése mögött két szándékot sejtett. Miksa akkoriban igen rossz viszonyban volt a velenceiekkel, és Delfinót – akit száműztek Velencéből – püspökké tenni jó fricskának számíthatott. Ezenkívül a császár meg akarta mutatni Delfino utódának, Melchior Bigliának, hogy a jó szolgálatért cserébe bizony busás jutalom jár.⁴⁹

Delfino nem ült elégedetten a babérjain, még a kinevező irat kelte napján a császár nevében levelet fogalmazott a pápának és a császári követnek, Arco grófnak, melyeket ugyan végül nem küldtek el, mégis betekintést engednek szándékaiba. A fogalmazvány szerint Miksa kinevezte a nemrég megürült győri püspökség adminisztrátorává Delfino bíborost, akit mihamarabb püspökké kíván nominálni, és arra kérte a követet, hogy eszközölje ki öszentségétől a megerősítést.⁵⁰ Nem mulasztott el természetesen Miksának köszönetet mondani, aki a Rómába induló bíboros kissé tolakodó levelével szemben Arco grófnak csak annyit írt, hogy a bíborost a pápa előtt méltassa, és ajánlja őt szolgálataiba.⁵¹

⁴⁶ *Dudith, Andreas*: Epistulae. Ed.: Lech Szczucki – Szepessy Tibor. I. Bp., 1992. 251–254. nr. 101., 253. Almási: Variációk, 1417.

⁴⁷ *pasquillus*: támadó jellegű, vélt vagy valós sérelmeket ostorozó gúnyvers. A műfajt egy 16. századi római vargáról, Pasquinusról nevezték el, aki naponta ragasztott ki gúnyolódó írásokat. Magyar művelődéstörténeti lexikon. IX. Főszerk.: Kőszeghy Péter. Bp., 2009. 66–68.

⁴⁸ *Ritók Zsigmondné*: Politikai satíra Magyarországon a XVI. században. Irodalomtörténeti Közlemények 75 (1971), 265–277., 274.; Almási: Variációk, 1417–1418. Hasonlóképp jellemezte Szentgyörgyi Gábor, Nádaszy Ferenc titkára: „...Isten önmagát is megvehetnök tőle pénzen. Megismerni rajta az velencés természetet.” *Takáts Sándor*: Régi magyar kapitányok és generálisok. Bp., 1928². (a továbbiakban: Takáts: Kapitányok) 148.

⁴⁹ *M. Ch. Weiss* (ed.): Papiers d'état du cardinal de Granvelle. IX. Paris, 1852., idézi: NbD II/4. CXXI. Az első okot Forgács is megemlíti, ld. i. h.

⁵⁰ NbD II/4. CXXIII. 3. jegyz. A pápának szánt levelet – melyben a hivatalos formulák mellett pusztán arra utalt, hogy Arco gróf fog majd beszámolni az ügy részleteiről – ld. ugyanitt.

⁵¹ NbD II/4. CXXIV–CXXV.; NbD II/5. 26. Delfino november 19-én hagyta el Bécsset, Miksa válaszelevele pedig november 29-én kelt. Samuel Steinerz ettől függetlenül azt feltételezi, hogy a bíboros hátrahagyott egy fogalmazványt, amely alapján a császár Arco grófnak a levelét megírta.

A bíboros hiába indult útnak az Örök Városba, az ajánlólevél már nem ért célt: 1565. december 9-én elhunyt IV. Pius. Delfinót Mantovában érte a halálhír, és december 13-án már Firenzéből írt Borromeo bíborosnak kondoleáló levelet, december 18-án pedig már Rómában volt.⁵² Bíborosként részt vett a konklávé, ahol 1566. január 7-én egyhangúan Antonio Michele Ghislierit választották pápává, aki V. Pius (1566–1572) néven lépett a trónra.⁵³ Ezt követően vált lehetségessé Delfino bíborossá avatása, melynek végső aktusát, az *aperitio oris* szertartását február 8-án végezte el immáron az új egyházfő.⁵⁴

Delfino igyekezett az új pápánál a császári udvarban megszerzett tekintélyét kamatoztatni, erre pedig lehetőséget is kapott: január 12-én V. Pius beválasztotta tanácsadó testületébe. Helyzete azonban nem úgy alakult, ahogyan elképzelte, ugyanis nem őt, hanem Giovanni Francesco Commendonét küldte a pápa legátusként a császárhoz. Márpedig Delfinónak szándékában állt visszatérni, hiszen tisztában volt azzal, hogy távollétében a győri püspökség jövedelmeire nehezen tud majd szert tenni.⁵⁵

A visszatérést kellő körütekintéssel kezdte előkészíteni. 1566 májusában hagyta el Rómát, de utazását V. Pius csak úgy engedélyezte, ha június 3-ra visszatér.⁵⁶ Június 8-án azonban jelentették a pápának, hogy a bíboros beteg, és emberei szerint a rezidenciakötelezettség miatt vissza akar térni a győri püspökségbe. Lépése egyértelmű nemtetszést váltott ki, így vissza kellett térnie Rómába. Első „szökési kísérlete” sikertelenül végződött.⁵⁷

Nem sokkal később, augusztus 9-én Delfino bizalmasan közölte Francesco de' Medicivel, hogy szeptember első hetében Bécsbe akar utazni, de ellenségei ebben megpróbálják majd megakadályozni. Minden óvatossága ellenére az augsburgi birodalmi gyűlésen lévő Commendone bíboros legátus Delfino egy bécsi barátjától már tudomást szerzett tervéről.⁵⁸ A hónap végén egyik firenzei bizalmasának, Concinónak azt írta, hogy a pápa az egyik audiencián megengedte neki, hogy Papozzéban élő édesanyját és rokonait felkeresse, és ezzel az ürüggyel fog útra kelni. Tisztában volt vele, hogy a pápa nemtetszését vonja ezzel magára,

---

⁵² NbD II/5. 26.

⁵³ A konklávé részt vevő bíborosok névsora: ASV, Arch Concist., Acta Cam., vol. 9. 134r.

⁵⁴ ASV, Arch Concist., Acta Cam., vol. 9. 137v: „Item in eo consistorio in primis sanctissimus dominus noster de more clavit os reverendissimo domino Antonio cardinali Grantuelio, deinde vero aperuit os reverendissimis dominis cardinalibus Paduano, Sanctacrucio, Delphino, Cribello, Bobbe, Vercellensi, Castelliono et Crasso, et cuilibet eorum dedit cum solitis ceremoniis annulum zephiri et assignavit titulos.”

⁵⁵ NbDII/5. 40–41. Sigismondo Descalzi Modena bécsi követe Alfonz hercegnek már 1565. november 22-én megjósolta, hogy Delfino hamarosan vissza fog térni. I. m. 26. Magyarországi ügyeit Bécsben titkára, Francesco Spadario intézte, akivel Verancsics Antal is – amint 1566. június 3-án kelt levelében megemlíti – találkozott. Verancsics IX. 142. nr. 57.

⁵⁶ Delfinónak a császárhoz és a pápához 1566/67-ben fűződő viszonyát firenzei, vatikáni és bécsi források alapján részletesen taglalja: NbD II/6. 390–405.

⁵⁷ Uo. 390.

⁵⁸ Uo. 27.

de győri és stájerországi jövedelmei miatt kénytelen a császárvárosba utazni.⁵⁹ Végül szeptember 6-án kelt útra Delfino, amiről Giovanni Andrea Caligari Commendone bíborosnak írott leveléből értesülünk. Október első hetét már Papozzéban, édesanyja és testvérei mellett töltötte. Innen írt a pápának és Carlo Michele Bonelli bíborosnak október 8-án, hogy oly sok adóssága van már, hogy nem tud bíboroshoz méltóan fellépni, ezért 3-4 hónapot kér, amely alatt bevételei beszédésével rendezheti tartozásait.⁶⁰

Kedvező válasz reményében tovább folytatta az utazást, éppen ezért Trientben meglepetésként érte, hogy a bolognai kormányzó küldönce V. Pius október 10-én kelt kemény hangú brévéjével várta. A pápa felszólította, hogy legkésőbb Mindenszentek ünnepére vissza kell érkeznie az Örök Városba. Mivel Delfino abban a hiszemben volt, hogy V. Pius még az előtt rendelte vissza őt, hogy a levele Rómába ért volna, ezért írt egy újabbat, melyben részletesebben leírta kérelmét. Ebben bevallotta, hogy egyedül Rómában 6000 scudo tartozása van, továbbá máshol még 8000. Ha viszont öszentsége megengedné neki, hogy a győri püspökségbe visszatérjen, az ott lévő jövedelmeiből az említett tartozásokat ki tudná fizetni.⁶¹

Delfino – megnyugodva levele biztos sikerében – tovább utazott, és Biglia nuncius jelentése szerint november 13-án este érkezett Bécsbe. A nuncius – akit nyugtalanított az állandóan ellene intrikáló Delfino megjelenése – intette a bíborost, hogy a hitelezőit nyugtassa meg, mert igen kínos, hogy egy ilyen magas rangú prelátusról ennyire sok panaszt hall. Delfino biztosította Bigliát, hogy jelenléte megszünteti a győri püspökség jövedelmeinek beszédésében eddig mutatkozó nehézségeket.⁶²

Delfino tehát 1566 november végén – miután Miksa császárral és Károly főherceggel találkozott – egyházmegyéjébe indult. Úticélja Sopron volt, melyről a nunciusnak nem kis túlzással „*terra buona, commoda et catholica nella sua diocesi*” beszélt. Francesco de’ Medicinek írott levelében arról is beszámolt, hogy a császártól az egyházmegyei javakat bitorlók ellen mandátumot eszközölt ki, így nagybőjt idejére már újra Rómában lehet. Soproni tartózkodása azonban nem nyúlt hosszúra: kólika lett úrrá rajta, kénytelen volt Bécsből császári orvosokat hívatni. Eközben Bécsben már halálhíre is elterjedt, Verancsics Antal 1566. december 28-án kelt levelében Oláh Miklósnak legalábbis erről írt, bár az információt inkább pletykának minősítette.⁶³

December 31-én már újra a császárvárosban tartózkodott, betegsége azonban nem javult. Eközben Rómából is rossz hírek érkeztek, melyeket hozzá utazó

⁵⁹ 1566. augusztus 21-én még részt vesz a konzisztóriumon: ASV, Arch Concist., Acta Cam., vol. 9. 153v.

⁶⁰ NbD II/6. 390. A levél keltét tekintve kétségeink is lehetnek, nem kizárt, hogy ekkor már útban volt Trient felé.

⁶¹ Uo. 391.

⁶² Uo. 25–27, nr. 17, nr. 26.

⁶³ Verancsics IX. 197–198. nr. 81.

titkára, Francesco Spadario tolmácsolt. Eszerint a pápa megelégedve az engedély nélküli elutazást, december 11-én ultimátumot adott Delfinónak: ha a következő év január 13-ig nem tér vissza az Örök Városba, megfosztja a konzisztóriumon való hozzászólás jogától.⁶⁴ Delfino azonban betegsége miatt nem tudott útra kelni.⁶⁵ Ehelyett leveleket küldött szét Rómában tartózkodó bíborosokhoz, valamint a Mediciekhez, hogy mentsék ki a pápánál. A szent életű Pius⁶⁶ – aki mély ellenszenvvel viseltetett Delfino iránt – azonban hajthatatlan maradt. A bíboros utazása további halogatásával a pápa haragjának csillapodását remélte.⁶⁷ Végül május 17-én kelt útra, de mivel felkereste stájerországi kolostorait, és hosszabb időt töltött Firenzében barátjánál és támogatójánál, Francesco de' Medicinél is, csak július közepén érkezett meg Rómába. Miksa császár ajánlólevele, amely hosszasan sorolta Delfino érdemeit és még Bécsből való elindulásakor kelt, messze megelőzte a pápai haragtól óvakodó bíborost.⁶⁸

Betegsége és a pápával való konfliktusa ellenére nem feledkezett meg arról, amiért valójában jött, vagyis győri püspöki jövedelmeinek begyűjtéséről. A püspökség éves jövedelméről több különböző adat áll rendelkezésünkre. A legpontosabb egy 1571-ben készült – valószínűleg a bíboros titkára, Francesco Spadario által készített – kimutatás, mely tételesen felsorolja Delfino bevételeit, és 14 114 tallérban állapította meg azokat.⁶⁹ Érdemes azonban ezt összevetni más forrásokkal is. Delfino püspöki kinevezéséről beszámoló itáliai követek jelentéseiben több eltérő összeg szerepel: Biglia nuncius és Ricasoli fizenzei követ 10 000 scudot, Caligari 12 000 scudot említ.⁷⁰ Sőt Biglia nuncius néhány nappal később Altemps bíborosnak írott jelentésében 15 000 forint szerepel.⁷¹ Az éves bevételekre nézve jó adatokkal szolgálnak a püspökkinevezések során készült iratok.⁷² 1554-ben Gregoriánczi Pál kinevezésekor a konzisztórium aktában csak 2000 dukátot írtak, mely a fent említett adatokhoz képest igen kevésnek tűnik.⁷³ A követek állításaival közel megegyező bevételi összegeket nyerhetünk a Delfinót követő győri püspökök *propositio consistorialis*aiból. A propozíciók – melyeket a

⁶⁴ NbD II/6. 27., 392–394. A konzisztórium aktát ld.: HC II. 40. 10. jegyzet.

⁶⁵ Biglia nuncius január 2-i jelentésében beszámolt, hogy épp akkor járt a bíborosnál, mikor az orvosok is szobájában voltak. A bíboros fájdalomában mindössze néhány szót tudott szólni. NbD II/6. 27.

⁶⁶ V. Pius pápát 1712-ben avatták szentté. Magyar Katolikus Lexikon X. Budapest, 2005.

⁶⁷ NbD II/6. 394–400.

⁶⁸ NbD II/6. 400–403. A levelet ld.: Schwarz, W. E.: Der Briefwechsel des Kaisers Maximilian II. mit Papst Pius V. Paderborn. 1889, 44–45, nr. 37. (a továbbiakban: Schwarz: Briefwechsel).

⁶⁹ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29. Az irat címe: „Proventus, quos illustrissimus dominus cardinalis Delphinus ex episcopatu Jauriensis annuatim percipit, excepto anno preterito M^oD^oLXX^o.” Az összeírás 1571. április 2-a után készült, ui. Thury Györgyöt már néhány nap múlva említik.

⁷⁰ NbD II/5. 21., 26., NbD II/6. 390.

⁷¹ NbD II/5. 25.

⁷² Ezekről ld.: Tusor Péter: A barokk pápaság. Budapest, 2004, 222–227.; ill. Tusor Péter – Nemes Gábor: Documenta Consistorialia Pontificia de Regno Hungariae (1426–1605). Budapest – Róma, 2011. (s. a.) (Collectanea Vaticana Hungariae I/7) (a továbbiakban: CVH I/7.)

⁷³ ASV, Acta Concist., Acta Vicecanc. vol. 7. fol. 219v.

konzisztóriumon a kinevezést előterjesztő bíboros olvasott fel – általában az egyházmegye viszonyait ismerő tanúk vallomásait rögzítő kánoni jegyzőkönyvek kivonataiként többé-kevésbé megbízható információkat tartalmaztak.⁷⁴ 1573-ban Liszthy János kinevezésekor 8-9000 tallérra,⁷⁵ 1578-ban Draskovich Györgyénél 12 000 tallérra, azaz 8000 forintra becsülték a püspökség jövedelmeit.⁷⁶ Az összeg a későbbiekben sem változik sokat, hiszen 1582-ben 10 000 forint, 1587-ben 9-10 000, 1592-ben 8-10 000 tallér szerepelt.⁷⁷

Lássuk részletesen, hogy milyen tételekből tevődött össze a jövedelem. A bíboros kétféleképpen próbálta bevételeit minél inkább megnövelni. Egyrészt igyekezett a már meglévő kintlévőségeket behajtani, másrészt új szerződések kötésére is törekedett, melyre számtalan példát láthatunk majd.

A bevétel nagy része Nádasdy Tamás nádor özvegyétől, Kanizsai Orsolyától érkezett.⁷⁸ Először a tetemes összeggel kecsegtető soproni tized ügyét látta jónak megoldani, és 1567. január 28-án levélben értesítette Kanizsai Orsolyát, hogy küldjön embert, akivel a tized beszedéséről és az árendáról egyeztetethet.⁷⁹ Ezt kihasználva – az eddigi tizedszedési gyakorlatot, s így Delfino és Kanizsai Orsolya közti megegyezést ellenző – Sopron városa is tárgyalásokba kezdett vele. 1567. március 9-én Szántó Gergely révén levelet küldtek Delfinónak a tizedekről,⁸⁰ március 16-án Nemes Miklós polgármester és Artner Erhardt tanácsos Pozsonyba, Nagyszombatba és más, a városi számadáskönyv által meg nem nevezett helyre utaztak, hogy a tizeddel kapcsolatban magyar uraktól tanácsot kérjenek.⁸¹ Néhány nappal később, március 23-án Gaspitz Gergely városi jegyző és a már említett Artner Erhardt Bécsbe utaztak, hogy a bíborossal tárgyaljanak.⁸² A tárgyalás kimeneteléről nem tudunk sokat, az azonban biztos, hogy csaknem egy hónapra leálltak az egyeztetések. Erről Delfinónak Sopronhoz írt, türelmetlen hangú levele tanúskodik, melyben leírta, hogy már régóta válaszra vár, és haladék nélkül küldjenek valakit, akivel tanácskozni tud.⁸³ A kemény hangú

⁷⁴ A vonatkozó szakirodalommal ld.: Tusor: Barokk, 225. ill. CVH I/7. Bevezető.

⁷⁵ ASV, Arch. Concist., Acta Misc., vol. 95. fol. 718rv, kiadva: CVH I/7. nr. 167.

⁷⁶ ASV, Arch. Concist., Acta Misc., vol. 95. fol. 737rv, kiadva: CVH I/7. nr. 183.

⁷⁷ Draskovich György kalocsai érseki kinevezése a győri egyházmegye adminisztrációjával: ASV, Arch. Concist., Acta Misc., vol. 95. fol. 458rv, kiadva: CVH I/7. nr. 188. Heresinczy Péter kinevezése: ASV, Arch. Concist., Acta Misc., vol. 49. fol. 397rv, kiadva: CVH I/7. nr. 207. Kutassy János kinevezése: ASV, Arch. Concist., Acta Misc., vol. 95. fol. 721rv, kiadva: *Koller, Josephus: Historia episcopatus Quinqueecclesiensis*. VI. Posonii – Pestini. 1806. 356–358.; CVH I/7. nr. 221.

⁷⁸ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „Ex Sabaria talleri quatuor mille et trecenti. [...] A domina palatina de decimis in bonis suis talleri quingenti. [...] Ab eadem pro cultura de Lukmankes talleri quadringenti. [...] Ab eadem pro decimis Soprony talleri nongenti.”

⁷⁹ MOL E 150 fasc. 9. nr. 7. Emellett természetesen felhívta a figyelmét, hogy az előző évi tizedből pénzben és borban meglévő tartozását egyenlítsé ki.

⁸⁰ Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, Sopron Város Levéltára (=GyMSMSL SVL) Sopron város Kamarási Hivatalának iratai, Számadáskönyv / Kammeramtsraittung (=KH ir. KR), 1567. pag. 130.

⁸¹ GyMSMSL SVL KH ir. KR, 1567. pag. 131.

⁸² GyMSMSL SVL KH ir. KR, 1567. pag. 132.

⁸³ GyMSMSL SVL Lad. XXIV et Y. fasc. 4. nr. 260.

üzenetre már másnap válasz ment Gaspitz Gergely tollából, a tárgyalások azonban minden bizonnyal kudarcba fulladtak.⁸⁴

A bíboros és az özvegy nádorné közti megállapodás végül április 29-én köttetett meg, amelyben a következőket rögzítették. A város tizedét a néhai nádor még Ferdinánd királytól váltotta meg, a zálogösszegeből pedig évente 200 forintot vont le. Ugyanakkor kötelezte magát, hogy a győri püspöknek ebből átenged 100 urna bort, mely Gregoriánczi Pál győri püspök alatt 200-ra, Nádasdy halála pedig után 300-ra emelkedett.⁸⁵ Delfinónak szándékában állt a jövedelem visszaváltása, ennek viszont két akadály is volt. Egyrészt a Nádasdy Tamás által kifizetett zálogösszegeből még 3000 forint maradt, valamint Kanizsai Orsolya több végvárát is e jövedelemből szándékozott fenntartani. Ennek ellenére sikerült kompromisszumos megállapodást kötni, mely szerint a tizedet elfelezik, a fél rész után Delfinót illető bor helyett pedig 900 tallérért köteles az özvegy nádorné, halála esetén pedig fia, Nádasdy Ferenc fizetni. Az összegzen felül még 15 urna bort, 30 köből búzát és zabot kellett átadni embereik útján a bíborosnak vagy megbízottjának Bécsben. Megállapodtak arról is, hogy a tizedszedést továbbra is Kanizsai Orsolya dézsaszedői végzik.⁸⁶

Sopron viszont nem nyugodott bele, hogy a város tizedét a Nádasdy család bérelje, és pert indítottak Kanizsai Orsolya ellen, akinek halála után azt fia, Nádasdy Ferenc folytatta. Az 1569-ben indult per alatt⁸⁷ a soproniak ismét élénk tárgyalásokba kezdtek, 1570-ben két ízben keresték fel a tizedek beszedése és az özvegy nádorné ellen indított per miatt Delfinót. Június 18-án Klebelsperger Kristóf polgármester, Gaspitz Gergely és a városi jegyző Bécsben, augusztus 15-én a városi jegyző és Wirth Mihály Bécsújhelyen látogatta meg a bíborost.⁸⁸ A per Delfino távozása után is hosszú ideig folytatódott, de a város számára nem hozott eredményt.⁸⁹

A soproni tized mellett Kanizsai Orsolya bérbe vette a saját kezén lévő Sárvár, Kapuvár és Léka uradalmak tizedeit 500, valamint Locsmándkés tizedét 400 tallérért.⁹⁰ A Delfinónak igazán nagy pénzt hozó „üzlet” azonban a szombathelyi

⁸⁴ GyMSMSL SVL KH ir. KR, 1567. pag. 136.

⁸⁵ 1563. január 21-én Gregoriánczi Pál a tizedbérletekben meglévő adósságok törlesztésére szólítja fel Kanizsai Orsolyát, amit az úrnő március 1-jén teljesített is. MOL E 150 fasc. 8. nr. 39. és 40.

⁸⁶ Delfino eredeti példánya: MOL E 150 fasc. 9. nr. 11. II. Miksa 1567. május 12-i átiratában: MOL A 57 vol. 3. pag. 882–884. ill. MOL E 150 fasc. 9. nr. 16. Delfino a megállapodás után néhány héttel, május 15-én Kanizsai Orsolyától Zernovich János felé fennálló tartozásának a soproni tizedbérlet terhére történő kiegyenlítését kérte. MOL E 150 fasc. 9. nr. 17.

⁸⁷ A per 1572-ben lefolyt processzusának csonkán fennmaradt jegyzőkönyvét ld.: MOL E 150 fasc. 10. nr. 24.

⁸⁸ GyMSMSL SVL KH ir. KR, 1570. pag. 155., 160. A perre ld. még a 162–164. ill. 168. és 171. oldalakat.

⁸⁹ 1577-ben a szombathelyi provizor szerint Nádasdy Ferenc szedte be a tizedet (MOL E 150 fasc. 9. nr. 38.), 1588-ban pedig Heresinczy Péter győri püspök igazolta, hogy Nádasdy Ferenc a soproni tizedbérletből meglévő tartozását, 1100 forintot megfizette. MOL E 150 fasc. 10. nr. 53.

⁹⁰ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29. 1567. március 5-én minden bizonnyal e két árenda együttes kifizetését igazolta Delfino: MOL E 150. fasc. 9. nr. 12. A sárvári, kapuvári és lékai tizedek 1570-ben történő kifizetését igazoló

váruadalom és a hozzá tartozó tizedek⁹¹ bérbé adása volt évi 4300 tallérért,⁹² melynek feltételeit 1567. május 9-én az özvegy nádorné által kiadott kötelezvény részletesen szabályozta.⁹³ A kiválóan jövedelmező bérlet tetemes összegét Kanizsai Orsolya a következő évben még a megadott időben kifizette a bíboros titkárának, Francesco Spadariónak,⁹⁴ a későbbiekben azonban sem ő, sem fia, Nádasdy Ferenc – bizonyára a bíboros távolléte miatt – nem kívánta törleszteni adósságát, Delfino lemondása után pedig nem meglepő, hogy erre még kevesebb hajlandóságot mutattak.⁹⁵

Számos főúr akadt még, aki a birtokában lévő uradalmak dézsmáinak bérlésére vállalkozott. Devecseri Choron János a kaboldi,⁹⁶ Zrínyi György a monyorókeréki,⁹⁷ Batthyány Ferenc özvegye, Svetkovics Katalin a németújvári,⁹⁸

---

nyugta: MOL E 150 fasc. 9. nr. 20. Delfino távozása után Liszthy János püspökkel is ugyanezen összegben állapodott meg Nádasdy Ferenc: MOL E 150 fasc. 9. nr. 33., 34.

⁹¹ A szombathelyi várhoz Szombathelykés, Locsmándkés, Árokközkés és Olajközkés tartozott, a tizedek eloszlásáról ld.: *Bedy Vince: A győri székeskáptalan története.* Győr. 1938. (Győregyházmegye múltjából 3.) (a továbbiakban: *Bedy: Győri káptalan*) 231–251., ezekhez különösen: 237–244.

⁹² MOL E 150. fasc. 9. nr. 29. Kivételt képeztek a külön tizedbérlet alá tartozó Lánzsér, Kabold, Monyorókerék, Vörösvár, Németújvár uradalmak, valamint a Kanizsai Orsolya által bérbé vett és már fent említett Sárvár, Kapuvár, Léka és Locsmándkés. Az összeg továbbá tartalmazta a szalónaki váruadalom bortizedének kétharmadát is, erről ld. alább.

⁹³ MOL E 150 fasc. 9. nr. 15. A fizetés elmaradását sem a török betörések, sem császári hadjárat nem indokolhatja. Az összeg mellett Delfino 25 urna nem decimális bort és 30 köből tiszta búzát és zabot kért.

⁹⁴ MOL E 150 fasc. 9. nr. 19.

⁹⁵ 1570. december 1-jén Delfino a fentebb már említett seizi monostorból inti fizetésre Kanizsai Orsolyát, és ezt a következő év márciusában megismételte. MOL E 150 fasc. 9. nr. 21. és 22. (Ugyanebben a témában írt Spadario is Kanizsai Orsolyának: MOL E 150 fasc. 8. nr. 26.). Végül a császár sietett Delfino segítségére, átvállalta a fennmaradó adósságot, így a Nádasdyaknak ezután már Miksával és a magyar királyi kamarával kellett szembenézniük. MOL E 150. fasc. 9. nr. 24., 25. ill. 32.

⁹⁶ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „A domino Joanne C̄yoron, uti apparatus in contractum secum facto computando decimas in Kabold cum decimis quibusdam aliarum villarum, que fuerunt locate talleri quingenti.” 1567-ben a győri vár új provizorának készült feljegyzés szerint Choron János három évre vette bérbé 500 tallérért a kaboldi uradalom tizedét („Universe decime in ratione castri Kabold ad ecclesiam Jauriensem pertinentis unacum decimis omnibus infrascriptarum villarum Nempe, Doba, Saagh, Pereztegh, Hozzwfalw, Thasskand, Kamond, Nagy Berssen, Kysomlyo, Marthonfalwa, Thylaÿ, Cheky, Dobron locate sunt ab illustrissimo et reverendissimo domino cardinali magnifico domino Joanni Choron de Dewecher pro pretio quingentorum florenorum tallerorum quotannis in triennium solvendorum.” – MOL E 150 fasc. 9. nr. 18.). 1570-ben azonban a káptalan panaszára az esztergomi szentszék elé idézték, mert már négy éve nem fizette meg a káptalannak járó negyedét. Ezért ez év július 16-án Máthéy István nagypréposttól számon kérte, hogy miért tettek panaszt ellene, amikor ő állítása szerint minden évben azt megfizette (Egyházmegyei Levéltár, Győr [=GyEL], Győri Káptalan Magánlevéltára [=GyKMLt], Theca [=Th] 45. nr. 5545 A és B). A káptalan fenyegetése végül is hatásosnak bizonyult, hiszen Choron János kifizette adósságát (GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2108.). A per elhúzóására ld.: GyEL GyKMLt Cimeliotheca (=Cth) VI. nr. 292. A káptalanon kívül Delfinonak is adós maradt: 1571. december 28-án pedig már a kamaránál tiltakozott, állítása szerint a dézsma összegét Francesco Spadariónak adta. MOL E 150 fasc. 9. nr. 27. 1577-ben is ő bérlé ezt a tizedet: MOL E 150 fasc. 9. nr. 41. ill. 43.

⁹⁷ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „A domino comite Srynÿ talleri trecenti”. Delfino 1567. január 28-án Zrínyi Györgynek a tizedbérlésről való megállapodás megkötését sürgeti (MOL P. 1314. Batthyány család levéltára, Missiles, nr. 10081.), válaszul a táromkimester titkárát, Patachich Jánost küldte a tárgyalások lefolytatására (MOL E 150 fasc. 9. nr. 8.). A néhány nap múlva megkötött megegyezés értelmében a monyorókeréki uradalom tizedeit 300 tallérért vette bérbé Zrínyi György. Az összegben kívül – amit a bíboroshoz Bécsbe kell vinni – fákkel kell hozzájárulnia Szombathely megerősítéséhez. MOL E 150 fasc. 9. nr. 10. A dézsmabérlet 1577-ben még fennállt: MOL E 150 fasc. 9. nr. 38.

Batthyány Boldizsár a szalónaki,⁹⁹ Zluni Anna a láncséri uradalom¹⁰⁰ és Polhaim Miksa özvegye a Lajta-folyó és a Lajta-hegység közötti, ekkor már Alsó-Ausztriához, egyház-igazgatásilag viszont még a győri püspökséghez tartozó Mannesdorf, Hoff és Sommerein¹⁰¹ mezővárosok tizedét,¹⁰² Hans von Weispriach pedig a birtokai után járó tizedeket vette bérbe. Ez utóbbiról a forrás még azt is elárulja, hogy a bíborosnak fizetendő 500 forinton túl Hieronymus Peck élelmészeti főtiszt és a bíboros közti megállapodás szerint – melynek részleteit sajnos nem ismerjük – még legalább 2000 tallér öfelségét illeti.¹⁰³ Emellett a mosoni tizedekből 2000 tallér,¹⁰⁴ Bruck an der Leitha városának a győri

⁹⁸ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „A domina vidua Bottiani talleri quadrigenti”. Svetkovicz Katalin a németújvári uradalom tizedét 400 tallérért vette bérbé, emellett a pénzzel együtt Bécsbe küldenie 15 urna nem decimális bort is (MOL E 150 fasc. 9. nr. 13.). 1571 decemberében Miksának írott levelében mentegeti magát, hogy ő tizeddel nem tartozik, 1572 februárjában a kamaránál teszi ugyanezt a káptalant illető tizednegyedről. MOL E 150 fasc. 9. nr. 27. ill. 30.

⁹⁹ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „A domino Balthasaro Bottiani pro decimis pertinentibus ad castrum N. si bene sacra maiestas poterit percipere plus quam mille quingentos talleros, nihilominus hic estimabitur pro tantum quantum fuit solutum anno 67, 68 et 69 scilicet talleri tricenti annuatim.” Batthyány Boldizsárnak a szalónaki uradalom terménytizedeit és a bortized harmadát adta bérbe 300 tallérért, a maradék kétharmadot viszont magának reserválta, ezt a szombathelyi uradalommal együtt Kanizsai Orsolyáé lett. Az összeg mellett – melyet neki is Bécsbe kell – azt is vállalta, hogy a teljes bortizedet emberei szedik be, és átadják a bíboros embereinek, és ezenkívül 15 urna nem decimális borral is adózott. MOL E 150 fasc. 9. nr. 14. A tizedbérlet még 1577-ben is fennállt: MOL E 150 fasc. 9. nr. 38.

¹⁰⁰ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „A domina de Lanser, uti apparet in contractu talleri ducenti.” Nem árulja el a bérlő személyét Kapronczay Zsigmond szombathelyi provizor sem, aki 1577-ben a magyar kamarának a tizedszedésről szóló levelében is csak „a domina N. arcis Lanser”-ként említi (MOL E 150 fasc. 9. nr. 38.). A láncséri úrhölgy valószínűleg Zluni Anna, aki Oláh Miklós esztergomi érsek Orsolya nevű nővérétől született unokaöccsének, Császár Miklósnak a felesége volt. Láncsér várát 1553-ban vásárolta meg Oláh Miklós (*Nagy Iván: Magyarország családai I–XII. Pest. 1857–1868. III. 106.*), 1557-ben az uradalom káptalani tizednegyedét is bérbe vette (GyEL GyKMLt Cth VIII. nr. 553.). 1561-ben a vár Császár Miklósé lett. (A vár sorsát ezt követően is szíven viselte, 1565-ben Visi Székely Lőrinc láncséri vármagyot szolgálataiért Répcevis birtokával jutalmazta, mivel azonban az a győri káptalané volt, per kerekedett belőle. GyEL GyKMLt Cth IX. nr. 636–638.). Annára Oláh Miklós másik testvérének, Ilonának végrendeletében szereplő passzusból következtethetünk: „Attam volt az én szerelmes nénémnek a néhai Oláh Orsola asszonynak kölcsön ezer forintot, kiről több adóslevelem vagyon, mellyet Csoron Jánosnak többel együtt adott volt kölcsön. Mely summát Zluny Anna asszony vett fel Csoron Jánostól asszonyom néném halála után Császár Miklós halálakor a láncséri dézsmának megvételére a győri püspöktől.” (*Merényi Lajos: Oláh Ilona végrendelete 1579. Történelmi Tár 20 [1897], 361–373., 362. Regesztája: Házi Jenő: XVI. századi magyar nyelvű levelek Sopron sz. kir. város levéltárából. Sopron 1928. 108.*) A forrásban szereplő püspök Gregoriáncai Pál vagy Delfino lehetett.

¹⁰¹ Erről ld.: *Nagy Imre: A Lajta mint határfolyam. Századok 5 (1871), 369–387. ill. 449–464., különösen 452–453.; Sin Aranka: Magyarország történeti helységnévtára. Moson megye (1773–1808). Budapest, 1993. 15.; Dóka Klára: A Győri Egyházmegye területi változásai. In: Kiss Tamás (szerk.): A Győri Egyházmegye Ezer éve. Győr, 2000. 9–21., 13.*

¹⁰² MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „A domina de Polhaim talleri centum et septuaginta”. Polhaim Miksa régóta bérelte ezeket a tizedeket, egy 1561. szeptember 12-én kelt levél szerint három évre bérbe vette Gregoriáncai Pál püspöktől. GyEL GYKMLt Th 15. nr. 2593. 1577-ben még mindig az özvegy bérlő a tizedet („a vidua Polhaim” – MOL E 150 fasc. 9. nr. 38.)

¹⁰³ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „Item habet percipere a domino Weissprach pro anno preterito talleros ad minus duo mille, quos sacra maiestas potest accipere, et domino cardinali iuxta concordiam cum domino Hieronymo Peck factam dare solummodo talleros quingentos, qui faciunt.”

¹⁰⁴ A jövedelemlista szűkszávu bejegyzései („A Mossoniensibus uti apparet in contractibus talleri duo mille”, illetve „Item habet percipere a domino Petro de Par pro locatione culture Mossoniensis” – MOL E 150 fasc. 9.

egyházmegye területén, főleg a Fertő északnyugati partján lévő szőlői után fizetendő dézsmából 353 tallér folyt be.¹⁰⁵ Delfino a tizedek mellett a püspökség birtokait is bérbe adta: az Eck zu Salm győri főkapitánnyal¹⁰⁶ történt megegyezés révén a győri püspökvárhoz tartozó uradalomért évi 1250 tallért,¹⁰⁷ Thúry Györgytől pedig a keszői uradalomért évente 1100 tallért kapott,¹⁰⁸ és további 1000 tallért jövedelmezett Rákos és Himod bérbe adása.¹⁰⁹

Áttekintve Zaccaria Delfinónak a győri püspökségből származó jövedelmét a következő táblázat állítható össze:

Jövedelmek fizetői	Tizedkerületek, uradalmak	Pénzösszeg ¹¹⁰
Kanizsai Orsolya	Szombathelyi uradalom	4300
I. Miksa magyar király (?)	Mosoni tizedkés	2000
Eck zu Salm	Győri uradalom	1250
Thúry György	Keszői uradalom	1100
?	Rákos és Himod	1000
Kanizsai Orsolya	Soproni tized	900

nr. 29.) nem árul el sokat a bérlő személyéről, Pár/Pári Péter ezen kívül sehol sem szerepel a forrásokban. Ugyanakkor Erasmus Praun óvári várnagy 1571-ben a zurányi/zurndorfi, valamint a nyulasi, nezsideri és védenyi tizedről a kamarának írott levelei arra engednek következtetni, hogy a tizedeket Praun szedte be, sőt az sem tartható kizártnak, hogy a dézsmákat maga az uralkodó bérelte. Ezt támasztja alá az is, hogy a győri káptalan több ízben panaszkodott Miksa császárnak, hogy az óvári kapitány a püspöki tizedekből őket megillető részt nem akarja átadni nekik (GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2088., 2120., 2121.). Az uralkodói béltre egyértelmű adat csak 1587-ből származik, amikor Heresinczy Péter győri püspök Moson megye tizedét 1800 forintért Rudolf császárnak adta bérbe (MOL E 150 fasc. 9. nr. 52.)

¹⁰⁵ „Ex decimis in Prugk, uti apparet in contractibus florenos quadringentos, qui faciunt talleros.” Delfino 1567. május 12-én kelt levelében a bruckiaknak bérlési díj gyanánt 400 rénesforintot és 15 urna ruszti bort állapított meg. GyEL A győri püspökség levéltára (a továbbiakban: PL) Capsarium, Capsa K. fasc. 4. nr. 4.

¹⁰⁶ Rövid életrajzát ld.: Pálffy Géza: A császárváros védelmében. A győri főkapitányság története 1526–1598. Győr, 1999. 232. (a továbbiakban: Pálffy: Császárváros).

¹⁰⁷ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „De pertinentibus ad Jaurinum, uti apparet in contractu facto cum domino Comite del Salmis talleri mille ducenti et quinquaginta.”, alább pedig „pro locatione Jaurini” szerepel.

¹⁰⁸ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „A domino quondam Georgio Thuri talleri mille et centum.” Az 1567-ben az új győri provizornak adott tájékoztatásból azonban részletesen beszámol a bérbe vett javadalmakról: „Castrum Kezzew cum molendinis et allodium, quod est prope arcem et in subditis inquilinis prope allodium id est Waross Kezzew, cum villis Bogyók, Ffewlssew Kezzew, Zenth Mýlosfalwa et eorum omnibus proventibus arendatum est egregio domino Gerogio Thwry in triennium pro pretio sexingentoum tallerorum quotannis solvendorum. Item sunt locate in triennium eidem egregio domino Georgio Thwry ville Zaný et Chýanak ad arcem Kezzew spectantes, Ghechýe atque decimis frumenti et agnellorum et possessionibus Magassý, Kenýery, Zenth Andrassfalwa magnifici domini Francisci Thörök et ex villa Ghencz domini Demetri Ladoni pro anno quingentorum tallerorum.” (MOL E 150 fasc. 9. nr. 18.) Delfino Miksának írott levele szerint február 12-én egyeztek meg Thúry Györggyel a keszői uradalom árendájáról. Delfino viszont több, jól jövedelmező települést nem akart átengedni, ezekről külön szerződést kellett kötni. Takáts: Kapitányok 147–149. Ld. még: Bedy: Győri káptalan, 230.; Pálffy: Császárváros, 119. valamint Horváth Richárd: Egy kevésbé ismert püspöki vár: Várkesző 1592-ben. Levéltári Szemle 51. (2001) 2. sz. 51–59. (a továbbiakban: Horváth: Várkesző) 55. 24. jegyz. Thúry György keszői, szanyi és rábacsanaki javaira: *Eőr-Darmay Zsolt*: Törökverő Thúry György ingóságai. Századok 4. (1870) 721–727.

¹⁰⁹ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.: „De duabus villis Rackos et Hýmeten, uti apparet in contractu talleri mille.” A bérlő személyéről sajnos nincs adatunk.

¹¹⁰ Az összegek tallérban szerepelnek.

Kanizsai Orsolya	Sárvári, kapuvári és lékai uradalmak tizedei	500
Devecseri Choron János	Kaboldi uradalom tizedei	500
Weispriach János	?	441
Kanizsai Orsolya	Locsmándkés tizede	400
Svetkovicz Katalin, Batthány Ferenc özvegye	Németújvári uradalom tizede	400
Bruck an der Leitha	Bruck város Fertő-menti szőlőinek tizede	353
Zrínyi György	Monyorókeréki uradalom tizede	300
Batthány Boldizsár	Szalonaki uradalom tizede	300
Zluni Anna	Lánzséri uradalom tizede	200
Polhaim Miksa özvegye	Mannesdorff, Hoff, Sommerein tizede	170
	Összesen:	14114

A többségében három évre kötött bérletek kellő nyugalommal tölthették el a Rómába visszatérni szándékozó bíborost, utolsó elintéznivaló ügye már csak a káptalannal való megegyezés volt, melynek tagjait az egyházmegyei tizedek negyed része illette meg.¹¹¹

Az egyre kilátástalanabb helyzetbe kerülő kanonokoknak már a bíboros megjelenése előtt is sokszor támadt gondjuk a negyedet nem vagy csak részben fizető bérlőkkel, akik között hatalmasságok és vidéki kisnemesek egyaránt voltak. Ferdinánd királynak már 1528-ban mandátumot kellett kiadnia a tizednegyedekkel való visszaélések ellen.¹¹² 1535-ben a Szentgyörgyiek maradtak adósak a lajtakörtvélyesi tizedekkel,¹¹³ 1536-ban pedig Thurzó Elek rövidítette meg a káptalant a belmurai tizednegyed egy részével.¹¹⁴ A Bakithok hosszú éveken keresztül tartoztak a káptalannak több tizedkés jövedelmével,¹¹⁵ többek között a szombathelyiével is, melyet később az azt tőlük bérbe vevő Nádasdy Tamás, valamint Erdődy Péter sem óhajtott fizetni.¹¹⁶ Vita támadt Batthány Ferencsel is a németújvári tizedek bérlése körül,¹¹⁷ ezenkívül többször gyűlt meg a káptalan a baja az óvári kapitányokkal,¹¹⁸ illetve a Viczay családdal.¹¹⁹ 1566 januárjában pedig Máthésy István nagyprépost panaszkodott a magyar királyi

¹¹¹ A negyedet, más néven quartát általában a püspök fizette, vagy a tized bérlője elkülönítve egyenesen a káptalannak adta azt. Bedy: Győri káptalan, 225–231. Sőt arra is van példa, hogy a káptalan a negyedére külön bérlőt alkalmazott. Pl. Locsmándkés tizednegyedét 1565-ben Jurisith Miklós községi kapitány (GyEL GyKMLt Cth VIII. nr. 568.), a belmurai kését pedig Széchy István (GyEL GyKMLt Th 38. nr. 4919.) vette bérbe.

¹¹² GyEL GyKMLt Cth II. nr. 39.; Th 9. nr. 1833. Előbbit kiadta: Horváth: Várkesző 55. 22. jegyz.

¹¹³ GyEL GyKMLt Cth II. nr. 48.

¹¹⁴ GyEL GyKMLt Cth X. nr. 798.

¹¹⁵ GyEL GyKMLt Cth II. nr. 53.; V. nr. 174.; V. nr. 218.; IX. nr. 646.; IX. nr. 648.; X. nr. 802.; Th 11. nr. 2098.; 15. nr. 2587.; 15. nr. 2595.

¹¹⁶ GyEL GyKMLt Cth II. nr. 50. ill. 51.

¹¹⁷ GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2079., 38. nr. 4811.

¹¹⁸ GyEL GyKMLt Cth VIII. nr. 586., IX. nr. 654.

¹¹⁹ GyEL GyKMLt Cth II. nr. 61., IX. 683., 684., X. 775.

kamarának, hogy a Gregoriánczi Pál halála után a kamara által átvett püspökség javaiból nem kapták meg a tizednegyedét.¹²⁰

1567. május 11-én, tehát indulása előtt néhány nappal a bíborosnak sikerült megegyeznie a káptalannal, mely szerint Tornatapolcakés, Rábaközkés, Vaszarkés, Szombathelykés, Árokközkés és Locsmándkés tizedeiből – a bortizedet kivéve – a káptalant illető negyedét átadja.¹²¹ Delfino – akinek nyilvánvalóan nem volt szándéka a szerződés betartása – augusztus 23-án Rómából már azzal fordult Máthésy István nagypréposthoz, hogy a negyedét nem tudja kiutalni.¹²² A káptalant a már említett okokból igen érzékenyen érintette, hogy a bíboros ilyen hamar ki akar bújni az egyezés alól, ezért panaszukkal egyenesen Miksához fordultak. Az uralkodóhoz írott levelükben elpanaszolták, hogy Delfino a püspökség tizedéből az őket megillető negyedét adminisztrátorságának első évében szükségleteire hivatkozva lefoglalta, azonban kötelezvényekkel megígérte, hogy a tizedet akár emberei, akár az azokat bérbbe vevő bárók vagy nemesek szedik be, a quartát rezerválja és kifizetteti. A káptalan folyamodványából azt is megtudhatjuk, hogy eddig a negyednek csak kis része folyt be, az is Delfino győri provizorától, és ez a teljes összegnek alig egy tizedét tette ki.¹²³ A bíboros ugyanis a negyedét is magának szedette be és offciálisaival Rómába küldette.¹²⁴ Az uralkodó 1568. március 31-jén kelt levelében közölte is a Rómában tartózkodó¹²⁵ bíborossal a győri káptalan panaszát, és a kanonokok kártalanítására kötelezte őt.¹²⁶

A helyzet rendezésével Delfino ágensét, Francesco Spadariót bízta meg, aki 1568. augusztus 5-én a káptalannal megegyezést hozott tető alá, melyen többek között Fejérkövy István knini püspök és Dionisio Pioppio modrusi püspök, egri prépost is jelen voltak. Spadario Delfino nevében megígérte, hogy az elmaradt negyedeket törleszti, és ettől fogva az évi négyszáz forintban megállapított negyedét a győri provizor által két 200 forintos részletben – karácsonykor és

---

¹²⁰ MOL E 150. fasc. 9. nr. 3.

¹²¹ GyEL GyKMLt Cth VI. nr. 258.; GyEL A győri káptalan hiteleshelyi levéltára, Cth VII. nr. 387. – A konfliktusról összefoglalóan: Bedy: Győri káptalan, 229–230.

¹²² GyEL GyKMLt Cth VI. nr. 259.

¹²³ A káptalan számadáskönyveiben sajnos 1550 és 1600 közötti bejegyzés nem található, így ez az információ nem ellenőrizhető.

¹²⁴ GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2081. Egy másik Miksához írott datálatlan kérvényében – mely talán még ez előtt kelt – a káptalan elpanaszolja, hogy Gregoriánczi Pál idején önként ajánlották fel a szombathelyi tizedekéből származó negyedüket, hogy a szombathelyi uradalmat a püspök Révay Ferentől ki tudja váltani, míg Delfino – aki szintén áldozatokat vár tőlük – semmit sem tesz a püspökségért. GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2081b. Idézi Bedy: Győri káptalan 230. Szombathely Révay Ferenc általi zálogba vételéről bővebben: *Dominkovits Péter: Szombathely privilegizált mezőváros gazdasága, társadalma a 17. században (1605/1606–1685). Doktori disszertáció. Bp., 2009. 16–17. <http://doktori.btk.elte.hu/hist/dominkovitspeter/diss.pdf> (letöltés: 2010. júl. 20.)*

¹²⁵ 1567 tavaszán történő hazautazásától nem áll rendelkezésünkre a korábban gyakran idézett feldolgozás (Nbd II/6. 390–405.) Delfino utazásairól, így csak az általa írt levelekre támaszkodhatunk. Verancsics Antalnak küldött levelei (1568. szept. 4., 1569. szept. 18., nov. 12., dec. 16., Verancsics IX. 242–243. nr. 104., 311. nr. 138., X. 17–18. nr. 5., 31–33. nr. 15.) mind Rómában keltek.

¹²⁶ GyEL GyKMLt Cth III. nr. 74.

húsvétkor – kifizeti. Az összegzen felül Tornatapolca-, Vaszar- és Rábaközkés, valamint a győri püspökvárhoz tartozó falvak terménytizedeinek negyedét régi szokás szerint a győri provizor adja át a káptalannak, valamint ezen felül fizetendő az egykor Hans von Weispriachnak és Polhaim Miksának bérbe adott, saját birtokaik után szedett tizedek negyede is.¹²⁷ Még ha figyelembe is vesszük a 400 forinton túl még beérkező jövedelmeket, akkor is hamar megállapíthatjuk, hogy az összeg nevétségesen kicsi, hiszen a bíboros csak tizedbérletek-ből több mint 6000 tallért szedett be.¹²⁸

Hiába az uralkodói parancs és az egyezés, ennek sem lett foganatja, mivel ez év december 8-án Leonhard von Harrach főudvarmester mint a káptalan jó barátja az egyezés betartására és a győri kanonokok – akik olyan szegények már, hogy alig tudnak a székesegyházban¹²⁹ istentiszteleteket végezni – negyedének megfizetésére kérte Delfinót. Emellett felhívta a figyelmét arra, hogy a legközelebbi országgyűlésen biztosan szóba fog kerülni az eset.¹³⁰

Harrach fenyegetése beigazolódott, ugyanis az 1569. évi országgyűlésen a rendek arra kérték a királyt, hogy a győri püspökséget arra érdemes és magyar egyházi személynek adja. Amíg ez nem teljesül, tiltakozásul nem fizetnek tizedet.¹³¹ Delfino minden bizonnyal hamar tudomást szerzett az országgyűlésen történekről, és nyomban támogatót is keresett magának. Az egyik kiszemeltje Verancsics Antal lett, akitől no-vember 12-én – mikor gratulált neki esztergomi érsekké való kinevezéséhez – és de-cember 16-án írott leveleiben ügyének támogatását kérte, és tudatta vele, hogy amint tud, győri püspöksége miatt útra kel.¹³²

Erre csakhamar sort is kerített, hiszen 1570 júniusában már újra Bécsben találjuk: 18-án a soproniak küldöttségével tárgyalt,¹³³ 26-án pedig Kanizsai Orsolyának állított ki nyugtát a tizedbérlet kifizetéséről.¹³⁴ Augusztusban Bécsújhelyen tartózkodott,¹³⁵ itt érhetette Miksa császár levele, melyben ismét a győri káptalannak járó negyed kifizetésére szólította fel.¹³⁶ December 1-jén a már említett Seiz

¹²⁷ GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2082. – Weispriachról és Polhaimról ld. fent.

¹²⁸ Ld. a táblázatot fentebb.

¹²⁹ A székesegyház egy részét ráadásul a katonaság raktárnak használta, így a káptalan kórusban misézett. Ld. erre *Nemes Gábor*: Adalékok a középkori győri székesegyház pusztulásához. *Arrabona* 47 (2009), 1. sz. 29–41.

¹³⁰ GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2080. – A Harrach család a Lajta menti Nádvár tizedeit bérelte hosszú időn keresztül: GyEL GyKMLt Th 11. nr. 2131–2135., Th 38. nr. 4864.

¹³¹ *Fraknói Vilmos*: Magyar Országgyűlési Emlékek. V. Budapest. 1879. 181–182. ill. 269. (1569. XXXV. c.) Az esetről Biglia nuncius is beszámolt: Nbd II/6. 359–361. nr. 141., 360. Ld. még: Fraknói: *Kegyúri jog*, 257–258.; Fraknói: *Mo. és Szentszék* 146. – A törvénycikk kéziratát ld.: GyMSMSL SVL Lad. X et K. fasc. 8. nr. 245/1. pag. 16.

¹³² Verancsics X. 17–18. nr. 5. ill. 31–33. nr. 15. – Szeptember 18-án kelt levele szerint Verancsics római ágensét, Francesco Diotalevit küldte hozzá, talán már tőle tudomást szerzett az eseményekről, ld. Verancsics IX. 311. nr. 138.

¹³³ GyMSMSL SVL KH ir. KR, 1570. pag. 155.

¹³⁴ MOL E 150 fasc. 9. nr. 20.

¹³⁵ GyMSMSL SVL KH ir. KR, 1570. pag. 160.

¹³⁶ GyEL GyKMLt Cth III. nr. 77.

monostorából írt levelet, ide is nyilván pénzügyei szólították.¹³⁷ Minden bizonnyal itt sem töltött sok időt, ugyanis 1571. március 4-én újra Bécsben volt.¹³⁸ Delfino itt sem időzött sokat, hiszen ezt követően Prágába ment, ahol – amint azt Biglia nuncius jelentéséből tudjuk – április 2-án fogadta őt a császár.¹³⁹ Hogy miről tárgyaltak, arról nincsenek bővebb információink, de eredményét tekintve biztosak lehetünk: Delfino lemondott a győri adminisztrátorságról.

Amennyi forrás szól adminisztrátori kinevezéséről, olyannyira hallgatnak távozásáról. Május 13-án Miksa az érintetteknek kiküldött mandátumában tudatta, hogy az országlakosok hozzá sűrűn benyújtott kérvényei miatt Delfino bíboros adminisztrátorságáról lemondott, és így a győri püspökség minden tizedét a magyar királyi kamara fogja beszedni.¹⁴⁰ Ennek okairól valamivel bővebben írt a császár május 23-án a pápának írott levelében. Ebben az áll, hogy Delfino azért mondott le, hogy a győri püspökséget olyan személynek adományozhassák, aki a magyarok beszédjét és szokásait ismeri és így az egyházmegye kormányzására alkalmasabb.¹⁴¹ További adalékot szolgáltat – és talán közelebb áll az igazsághoz –, hogy Arco gróf, római császári követ július 6-án egy újabb császári iratot adott át a pápának, aki a gróf jelentése szerint igencsak ingerült lett, és megbotránkozott a győri püspökség jövedelmeinek Delfino általi felélésén, és kijelentette: csak a császár iránti tisztelete miatt hajlandó eltűnni az efféle visszaéléseket.¹⁴²

Miért mondott le valójában Delfino? Nem valószínű, hogy azért, hogy átadhassa helyét egy, a trienti püspökideálnak jobban megfelelő személynek. Az talán elképzelhetőbb, hogy belátta: Rómából – dacolva a pápával és az iránta egyre nagyobb ellenszenvet tápláló egyházmegyével – egyre nehezebben fogja tudni behajtani jövedelmeit. Ha neki nem is, Miksának két, igen alapos oka volt arra, hogy a bíborost lemondásra bírja.¹⁴³ Egyrészt minden bizonnyal kellemetlenné vált számára, hogy az országgyűléseken, valamint a sértettek (főleg a káptalan) folyamodványaikban sorozatosan Delfino távozását követelték. Másrészt – és ez lehetett a fő mozgatórugó – a pénzéhes bíboros által rendbe szedett jövedelem Miksa számára a tetemes hadi kiadások fedezésére igencsak kapóra jött.¹⁴⁴

---

¹³⁷ MOL E 150 fasc. 9. nr. 21.

¹³⁸ MOL E 150 fasc. 9. nr. 22.

¹³⁹ A jelentés szerint március 26-án érkezett Prágába és húsvét harmadik vasárnapjáig szándékozott maradni, ami 1571-ben május 6-ra esett. *Ignaz Philipp Dengel* (hrsg.): *Nuntius Biglia 1570 (Jänner) – 1571 (April)*. Graz–Köln, 1952. (*Nuntiaturreichweite aus Deutschland II/7.*) (a továbbiakban: *NbD II/7.*) 89.

¹⁴⁰ Nádasdy Ferencnek: MOL E 150 fasc. 9. nr. 23., Sopron városnak: GyMSMSL SVL Lad. I. fasc. 1. nr. 33.

¹⁴¹ Schwarz: *Briefwechsel*, 174–176. nr. 135.

¹⁴² *NbD II/7.* 89.

¹⁴³ Mint fentebb láttuk, Delfino kinevezésekor kötelezvényben vállalta, hogy ha az uralkodó kéri, lemond.

¹⁴⁴ Máthésy István prépost Hieronymus Peck győri élelmészeti főtisztnek 1569. május 23-án írott levelében beszámol arról, hogy őfelsége a győri püspökség tizedeit Győr védelmére szándékozik lefoglalni. GyEL GyKMLt Th 43. nr. 385.

Delfino fő célján, a püspökség jövedelmeinek behajtásán kívül mindössze két ízben jelenik meg előttünk igazi főpásztorként. Egyszer a jáki egyház körül élő lakosok megvédelmezésére kérte Zrínyi György tárnokmestert.¹⁴⁵ Másik alkalommal pedig Sopron városát kötelezte arra, hogy az újonnan kinevezett hitszónokokat be kell mutatniuk neki is, és minden olyan beneficiálist, aki még nem nyert püspöki megerősítést, magához rendelt.¹⁴⁶

Távozásakor még felmérte az 1570. év, illetve az 1571. évben az egyházmegye élén eltöltött kevesebb mint öt hónap öt illető járandóságait, és – mivel a kamara átvállalta e tartozásokat – csaknem húszezer tallérral gyarapodva tért vissza Rómába.¹⁴⁷ Delfino győri kudarcának oka a trienti zsinat után megváltozott viszonyokban keresendő: a megújulást szorgalmazó reformok világában – sem Rómában, sem egyházmegyéjében – nem hunytak szemet a bíboros reneszánsz jellegű életmódja felett.

---

¹⁴⁵ MOL P 1314 nr. 10081.

¹⁴⁶ 1567. ápr. 20. GyMSMSL SVL Lad. LI. fasc. 1. nr. 8., 18. századi másolata: GyEL PL Capsarium, Capsa P, fasc. 5. sine numero. Erről részletesen ld.: *Bán János*: Sopron újkori egyháztörténete. Sopron, 1939. (Győregyházmegye multjából 4/2.). 49–51.

¹⁴⁷ MOL E 150 fasc. 9. nr. 29.